VÁRADI JUDIT*

KONCERTPEDAGÓGIA – A ZENEI ÉLMÉNY MEGTEREMTÉSÉNEK LEHETŐSÉGE

Kulcsszavak: *koncertpedagógia; zenehallgatás; ifjúsági hangverseny;
koncertlátogatás*

BEVEZETÉS

Annak ellenére, hogy évszázadok óta ismert, és tényként kezelik, hogy a zenei nevelés a személyiség teljessé válásának szerves része, a társadalmi megbecsültsége mégis alacsony, a nélkülözhető fényűzés kategóriába tartozik, amely nem ad lényeges tudást, nem szükséges az ember túlélése szempontjából. Pedig a zenei észlelés mint magasan differenciált tudatos tevékenység, Jackendoff¹ elmélete szerint, megelőzte a beszéd kialakulását. A muzikalitás az ember veleszületett képessége, amely a kreativitással és érzelmekkel áll szoros kapcsolatban.² A zene értése régebben az általános műveltséghez tartozott.³ A műveltség tartalmának meghatározása koronként és társadalmanként eltérő. Az általános műveltség fogalmának meghatározása megosztja a tudósokat és a kutatókat. A műveltség a szellemi képzettség mellett magában foglalja a lelki finomságot is, ugyanakkor mások az enciklopédikus tudással azonosítják. A különböző fogalommeghatározások közös pontja, hogy csak befektetett munka során lehet megszerezni. Bujdosó Dezső megfogalmazásában „a művelődés a cselekvő aktivitására, a cselekvés belülről fakadó voltára, illetve annak a cselekvőre való visszahatására utal”.⁴ Kiss Árpád⁵ axiómaként kezeli, hogy a műveltség nem más, mint az emberek-

* VÁRADI Judit (1966), PhD, zongoraművész, egyetemi docens, Debreceni Egyetem Zene-művészeti Kar, óraadó, Partiumi Keresztény Egyetem, Nagyvárad, varadi.judit@music.unideb.hu.

1 Ray JACKENDOFF: *Parallels and Nonparallels between Language and Music*. Music Perception 26(2009). 3. sz. 195–204.

2 HÁMORI József: *Az emberi agy és a zene = Zene és egészség*. Szerk. FALUS András. Kossuth, Bp., 2016.

3 VÁRADI Judit: *Incorporating Experience-Based Concerts into Public Education*. Studia Universitatis Babeş-Bolyai. Series Musica LXI(2016). 2. sz. 7–18.

4 BUJDOSÓ Dezső szócikke = *Kulturális kisenciklopédia*. Szerk. KENYERES Ágnes–HARGITAI György. Kossuth, Bp., 1986. 470.

5 Kiss Árpád: *Műveltség és iskola*. Akadémiai, Bp., 1969.

ben céltudatosan kialakított művelődési-tanulási folyamat eredménye. Király László⁶ az intelligenciához hasonlítja, azzal a különbséggel, hogy a műveltség az objektív megismerés során gazdagodik, etimológiai elemzésben pedig cselekvésként magában foglalja a „művel” lexémát.

A művelődést nem kezelhetjük lezárt tevékenységként, folyamatként értelmezve az egész életen át tartó permanens tanulás eredménye. Senki nem születik műveltnek, a tudást, kultúrát nem lehet örökölni, az inkorporált kulturális tőke a szocializáció során fokozatosan gyarapodik formális, nonformális vagy informális keretek között.

A MŰVÉSZETI TANTÁRGYAK HELYZETE A KÖZNEVELÉSBEN

A hagyományos értékek közvetítője az iskola, amely koronként változó tartalmat képvisel, szerepe minden társadalomban meghatározó.⁷ Az iskolai műveltség sokrétű, bonyolult entitás, amelynek alapjait Magyarországon a *Nemzeti alaptanterv* (a továbbiakban: NAT) határozza meg. Az egyes műveltségi területek részletesen határozzák meg az oktatás irányát és tartalmát, de őszintén szembe kell néznünk azzal a ténnyel, hogy a művészet tartalmait nem tartoznak a tananyag fő vonulatához. Napjainkban az idegen nyelvből szerzett nyelvvizsga, az akadémiai tantárgyakból szerzett jó eredmények társadalmi elvárásként jelentkeznek, ugyanakkor a művészeti tantárgyak jelentősége, a teljes társadalmat átfogó zenei kultúra egyre inkább háttérbe kerül. Pedig a személyiségfejlődés kiteljesedésében egyre több szerző emeli ki az esztétikai nevelés fontosságát is.⁸ Zrinszky László értelmezésében⁹ az esztétikum alapvetően a művészeti alkotások jellemzője, így esztétikai nevelés csak a műalkotások értő befogadásán vagy a művészeti tevékenységek során átélt kreatív részesedésen keresztül jön létre. E folyamat során a gyermek felfedezi, megőrzi vagy éppen megalkotja azt a szépet, amely a természetben, társadalomban és művészetekben is értelmezhető jelenség.¹⁰

A művészetek létfontosságú ismeretekkel gazdagítják a tanulókat, amely előnyöket nehéz azoknak bizonyítani, akik maguk soha nem részesültek a művészeti öröm

6 KIRÁLY László: *Műveltség = Újraértelmező szótár*. https://ujraertelmezoszotar.blog.hu/2013/04/15/kiraly_laszlo_muveltség. (Utolsó megtekintés: 2021. 02. 05.)

7 HORÁNSZKY Nándor: *Műveltségfelfogások Magyarországon*. Országos Köznevelési Intézet, Bp., 1991; PLÉH Csaba: *A műveltségkép és a modern pszichológia*. Educatio 2004. 2. sz. 195–215.

8 IOAN NICOLA–DOMNICA FĂRCAȘ: *Neveléstudomány és a pedagógiai kutatás alapfogalmai*. EDP, Buk., 1995. 56–68.

9 ZRINSZKY László: *Neveléstudomány*. Műszaki, Bp., 2002. 194–201.

10 VÁRADI Judit: *A koncertpedagógia szerepe a művészeti oktatásban = A zenepedagógia új eredményei*. Szerk. Dr. DOMBI Józsefné–Dr. VARJASI Gyula. SZTE JGYPK Művészeti Intézet Ének-zene Tanszék, Szeged, 2019. 134–142.

megélésében, katartikus élményben vagy az alkotás felszabadító érzésében. Az eredménycentrikus, tudományalapú megközelítés társadalmi elvárása egyre nagyobb távolságot épít az időtlenséget képviselő művészeti kommunikáció folyamatának értelmezésébe.

A művészeti oktatás szerepét és az oktatás minden szintjét vizsgálva, a kutatók a világ minden pontján arra az eredményre jutottak, hogy minden életkorban jelentős szerepet tölt be a művészet értő befogadása vagy a tevékenységben való minőségi részvétel. Különböző statisztikai adatokkal támasztják alá a művészet legfontosabb szerepét, azt az utat, ahogyan segít az egyén emberré válásában. Az interdiszciplinaritásra épülő művészeti nevelés számos lehetőséget rejt magában, ezek a tanulók ismereteit gazdagítják, hozzájárulnak holisztikus szemléletük kialakításához. Az adott korszak irodalmi és történelmi tudásanyaga korrelál a korszak zenéjével, képző- és építőművészeti alkotásaival. Az irodalmi alkotások, zeneművek élő előadása még inkább hozzájárul a tanulók gazdagításához.

Janurik Márta és Józsa Krisztián a zenei képességek fejlődését vizsgálta négy- és nyolcéves korú gyermekeknél.¹¹ Kutatásuk egyik legfontosabb eredményeként megállapították, hogy az adottságok mellett a környezet jelentősen befolyásolja a zenei nevelés hatékonyságát, így az oktatásnak kiemelt szerepe van a családból hozott kulturális tőke kiegyenlítésében. A tapasztalati élményre épülő tantárgyak, a Kontra Györgytől származó meghatározás szerint az „örömtantárgyak”¹² folyamatosan háttérbe szorulnak a tudásalapú oktatási rendszerben, így nem támogatják az interiorizációs folyamatot, a „művészetekkel aktív kapcsolatot ápoló autotelikus, autonóm személyiségek” nevelését.¹³ Jelen oktatási rendszerünkben a zenei nevelés nem kap esélyt hatásának érvényesüléséhez, így az a disszonáns diszkrepancia alakult ki, hogy a külföldön híres és gyakorlatban is széleskörűen alkalmazott Kodály-konceptió Magyarországon egyre kevésbé éri el a neki szánt hatást.

A ZENEHALLGATÁS KOMPETENCIÁI

A művészeti megjelenési formák egy része iskolán kívüli alkalmat feltételez. Erre épülnek az élménypedagógia irányzatai, a múzeumpedagógia, a színház-pedagógia és

11 JANURIK Márta–JÓZSA Krisztián: *A zenei képességek fejlődése 4 és 8 éves kor között*. Magyar Pedagógia 113(2013). 2. sz. 75–99.

12 BÁTHORY Zoltán: *Tanulók, iskolák – különbségek. Egy differenciális tanításmélet vázlata*. Okker, Bp., 1997.

13 GÖNCZY László: *A zene befogadása – zeneértés – zeneközvetítés = Zenepedagógiai tankönyv*. Szerk. VASS Bence. Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kar Zeneművészeti Intézet, Pécs, 2015. 140.

a koncertpedagógia, amely a művészeti tevékenység eredeti helyszínén, a különböző művészeti tevékenységekre jellemző módon az egyszeri és megismételhetetlen élményével nyújt élő előadást a tanulóknak. A művészet ebben az esetben az oktatást iskolán kívüli, extramurális helyszínre terjeszti ki. Magyarországon a kurikulumban 1962-ben jelent meg a zenehallgatás. A *Tanterv és utasítás*ban az esztétikai nevelés fontosságát hangsúlyozva, az élő zenei bemutatás érdekében már ekkor javasolták az iskoláknak a kapcsolatfelvételt más intézményekkel, zeneiskolákkal, kórusokkal.¹⁴ A kurrikuláris oktatás iránymutatásaként a Nemzeti alaptanterv¹⁵ tartalmazza az ének-zene műveltségi részterület általános fejlesztési követelményeit, amely a zenehallgatást is magában foglalja. Alapvető célként a zene megszerettetését, a zenélést, a zene befogadását hangsúlyozza, ugyanakkor kiemeli a zenei élményekhez juttatás fontosságát, amely hozzájárul a zenei ízlés és zenei ítélőképesség kialakulásához. A NAT útmutatása alapján a zenehallgatási anyag összeállításánál az elérhető gazdag média-tartalmakra kell támaszkodni. A javaslatból az élő zenei bemutatók sem maradtak ki, 2012-ben jelentős szemléletváltozást hozott a következő mondat megjelenése: „A köznevelés és a kultúrát közvetítő intézmények, szervezetek együttműködése alapvető a zenei nevelés szolgálatában, ezért a koncertpedagógia az ének-zene oktatás része”.¹⁶ Az útmutató tehát, a curriculumot extrakurrikulummal kiegészítve, lehetőséget biztosít tanórán és iskolán kívüli zenei események látogatására, amely során a kulturális intézmények együttműködésére is számít. A kurrikuláris oktatásra a NAT ad tartalmi útmutatást, a zenei nevelésben az extrakurrikuláris gyakorlatnak nincs kidolgozott iránymutatása, a megvalósításhoz a több évtizedes múltra visszatekintő ifjúsági hangversenyek tapasztalata mellett a koncertpedagógia modern eszközei nyújtanak támogatást. A tantervben megjelenő fejlesztendő kompetenciák nem kapcsolódnak közvetlenül a koncertlátogatáshoz, de a koncertélmény összetettsége támogathatja azok elérését.¹⁷ A hangversenyek lehetőséget biztosítanak arra, hogy az elméleti anyagot kiegészítve, tapasztalati úton megszerzett élményekkel gazdagítsák. Az értő befogadóra nevelés elősegítése érdekében különböző műfajú és stílusú élő zenei előadások bővítik a repertoárt. A résztvevők előben láthatják a hangszerek megszólaltatásának módját, megfigyelik az egyes hangszerek hangsínét, az előadás-

14 KISS Helga: *Zenehallgatás az általános iskolában*. Iskolakultúra http://epa.oszk.hu/00000/00011/00175/pdf/EPA00011_iskolakultura_2013_5-6_022-032.pdf 22–32. (Utolsó megtekintés: 2021. 02. 05.)

15 A Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról. 110/2012. (VI.4.) Kormányrendelet. Magyar Közlöny 2012/66. 10635–10848.

16 A Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról. 110/2012. (VI.4.) Kormányrendelet. Magyar Közlöny 2012/66, 10785.

17 Peter MALL: *Reaching out to the Orchestra – Concert Visits as a Curricular Link to Extra-curricular Musical Activities?* Hungarian Educational Research Journal 10(2020). 2. sz. 123–130. <https://doi.org/10.1556/063.2020.00013> (Utolsó megtekintés: 2021. 02. 05.)

mód különbözőségéből adódó karakterét. A vizuális és akusztikus megfigyelés a későbbiekben a felismerés alapjává válik. A koncertélmények megbeszélésével, feldolgozásával a „zeneművektől inspirálódva produktívan használja képzeletét, megfogalmazza a zene keltette érzéseit, gondolatait, véleményét”.¹⁸ A hangverseny kiváló lehetőséget biztosít a koncentrált figyelem gyakorlására, a kulturális szocializációra. A hallgató könnyebben át tudja élni az előadó által megosztott tehetség kifejezését a zene nyelvén, kiegészítve a testbeszéddel.¹⁹ A professzionális előadás és műsorpolitika hozzájárul a zenei ízlés fejlődéséhez. A tanulók megismerik a főbb fővárosi, vidéki zenei intézményeket, zenei centrumokat, továbbá lakóhelyük művelődési intézményeit. Németországban minden iskolának lehetősége van bizonyos mennyiségű tanítási órát felhasználni a tanórán kívüli tevékenységekre,²⁰ Magyarországon ez a tevékenység a kötelező tanórák utáni szabadidőre korlátozódik.

Egyetlen hangverseny-látogatás azonban nem elegendő,²¹ az interiorizációs folyamat sikerességéhez és a kompetenciák kialakulásához a rendszeres részvétel ajánlott. A kurrikuláris és extrakurrikuláris zenei nevelés egymást konstruktívan kiegészítve, szimbiózisban együtt érik el a művészeti neveléstől elvárt hatást.

A KUTATÁS MÓDSZERE, MINTÁJA

A Magyar Művészeti Akadémia Művészetelmélet és Módszertani Kutatóintézet támogatásával a Debreceni Egyetem Humán Tudományok Doktori Iskolája, a Debreceni Egyetem Zeneművészeti Kar és A Jövő Művészetéért Alapítvány Zenepedagógiai Kutatócsoportja 2018 novemberében indított egy kutatást, amelyben az általános iskolai tanulók kötelező tanórán kívüli iskolai és iskolán kívüli művészeti tevékenységeinek, valamint a művészeti rendezvényeken való részvétel lehetőségét vizsgálta. A vizsgálat célcsoportját az észak-alföldi régió (Hajdú-Bihar megye, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, Jász-Nagykun-Szolnok megye) általános iskolás tanulói alkották. A kutatás arra fókuszált, hogy a gyermekeknek a kötelező oktatásban jelen lévő művészeti tárgyak mellett van-e, és ha igen, milyen lehetősége van tanórán kívüli iskolai és iskolán kívüli művészeti rendezvényeken részt venni.

18 A Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról. (110/2012.(VI.4.) Kormányrendelet) Magyar Közlöny 2012/66. 10635–10848.

19 VÁRADI Judit: *Az élménypedagógia szerepe a művészeti nevelésben*. Magyar Művészet 7(2019). 3. sz. 59–66.

20 MALL: *i. m.*

21 Andreas BERNHOFER: *Concert Visits with the Music Class: A Salzburg Case Study: A Cooperation Project with Varying Goals, Tasks and Expectations*. Hungarian Educational Research Journal 10(2020) 2. sz. 111–122. <https://doi.org/10.1556/063.2020.00012>. (Utolsó megtekintés: 2021. 02. 05.)

A kutatás mintáját többlépcsős, rétegzett valószínűségi mintavételi eljárással vettük.²² Az adatfelvétel az általános iskola, alsó tagozat 4. osztályos és a felső tagozat 6. osztályos tanulóinak a bevonását célozta. A feladatellátási helyek kiválasztása a településtípus (megyeszékhely, város, község), a fenntartótípus (tankerület, egyház, egyéb) szerint reprezentatív, valamint figyelembe vettük az egyes megyékben az Alapfokú Művészetoktatási Intézmények (AMI) arányát is. A tanulók felméréséhez 26 kérdésből álló, saját fejlesztésű mérőeszközt alkalmaztunk, amelyet személyes osztálytermi lekérdezés során vettük fel (N=2089). A vizsgált tanulók szüleinek 27 kérdésből álló, önkitöltős kérdőívet juttattunk el. A szülői mintát 1844 kitöltött kérdőív képviseli. A vizsgálatban 38 kérdésből álló, saját fejlesztésű, zárt és nyitott kérdéseket tartalmazó mérőeszköz segítségével megkérdeztük a köznevelésben kötelező művészeti tárgyat oktató tanárokat is. Az adatfelvétel papíralapú kérdőíves módszerrel zajlott, a kutatás során 30 iskolából 139 tanár töltötte ki. Az adatokat az SPSS 23-as programmal elemeztük. Az adatbázisnak a DEXARTA nevet adtuk, amely a kutatás angol kulcsszavaiból alkotott mozaikszó: Debrecen EXtracurricular ARTistic Activities.

AZ ELEMZÉS ALAPJÁUL SZOLGÁLÓ ADATOK

A vizsgált régióban a kutatás az iskolák fenntartójának típusára (állami, egyházi, alapítványi vagy egyéb), településtípusra (kisebb község, város, megyeszékhely), valamint az egyes megyékben az AMI-k számára tekintettel is reprezentatív volt. Az iskolák húsz százaléka, azaz hat iskola található a megyeszékhelyeken, tizenegy iskola (37%) városokban, tizenhárom iskola (43%) községekben, falvakban. (1. ábra)

A tanulók művészethez való viszonyát a különböző rendezvények látogatása és az azokhoz fűződő attitűd összefüggésében értelmeztük. A tíz különböző rendezvény között többségében magaskulturális eseményeket neveztünk meg, de helyet kapott a populáris kultúrát képviselő könnyűzenei koncert, valamint a zenés gyermekműsor is. Mindegyik megyeszékhelyen működik színház, amely kiemelten foglalkozik a gyermekek kulturális érzékenyítésével. A kutatás évében mindegyik színház műsorán találtunk gyermekeknek szóló előadást. A művészeti rendezvények között kimagasló eredménynek számít, hogy a tanulók 82%-a már volt színházban. A hangversenylátogatást megvizsgálva láthatjuk, hogy az általános iskolások kevesebb mint fele, 42% vett részt koncerten. (2. ábra)

22 VÁRADI Judit–HÖRICH Balázs–MÁRKUS Edina: *Az extrakurrikuláris művészeti tevékenységek és rendezvények lehetősége = Művészeti körkép. Kutatás a művészeti nevelés helyzetéről és lehetőségeiről, a tanórai és tanórán kívüli művészeti tevékenységről és rendezvényekről*. Szerk. VÁRADI Judit. Magyar Művészeti Akadémia, Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet, Bp., 2020 (a továbbiakban *Művészeti körkép*). 13–18.

1. ábra. Településtípus
Forrás: DEXARTA, 2019, intézményvezetői adatbázis²³

2. ábra. Kulturális színterek látogatottsága
Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis²⁴

A család az elsődleges szocializációs színtér, így rendkívül fontos szerepet tölt be az érték közvetítésben, elsődlegesen meghatározza a kulturális tőke háttérét, amelynek különböző típusai bizonyos mértékben átválthatók iskolai sikerekre.²⁵ A kutatás-

23 VÁRADI Judit–KISS Julianna: *A művészeti nevelés kurrikuláris lehetőségei – Intézményvezetői tükrök = Művészeti körkép.* 19–36.

24 HÉJJA Bella Emerencia–LEHOTKA Ildikó–DRAGONY Gábor: *Klasszikus kulturális szokások és attitűdök = Művészeti körkép.* 71–90; VÁRADI Judit: *Egy felmérés eredményei a tanulók részvételéről élőzenei hangversenyen és operaelőadáson = Művészeti körkép.* 91–106.

25 FÉNYES Hajnalka–PUSZTAI Gabriella: *A kulturális és a társadalmi tőke kontextuális hatásai az iskolában.* Statisztikai Szemle 82(2004). 6–7. sz. 567–582; Gary E. McPHERSON–Susan A. O'NEILL: *Students' Motivation to Study Music as Compared to Other School Subjects: A Comparison of Eight Countries.* Research Studies in Music Education 32(2010). 2. sz. 101–137.

ba bevonva a vizsgált tanulók szüleit, a kulturális tőke jellemzőit is feltérképeztük. Bourdieu elméletével és Hunyadi kutatásával összhangban megállapítottuk, hogy a magasabb iskolai végzettség és a jó anyagi helyzet növeli a kulturális fogyasztás esélyét. A településtípus alapjaiban befolyásolja a hozzáférést a kulturális javakhoz. A kulturális fogyasztás gyakoriságát vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a szülők és gyermekeik mintázata eltérő képet mutat. (3. ábra) Hasonlóan az eddigi országos mérésekhez, az egyetlen közös eredmény, hogy az opera a legkevésbé látogatott esemény.²⁶

3. ábra. A szülők kulturális fogyasztása
Forrás: DEXARTA, 2019, szülői adatbázis²⁷

A tanulókat megkérdeztük, hogy kivel vettek részt az általuk megjelölt művészeti eseményen. Az eredményekből kitűnik, hogy ebben az életkorban a család szerepe jelentősen visszaszorul a művelődés területén. Ez a magyarázó tényező indokolja, hogy családon belül a szülők és gyermekeik kulturális fogyasztásának vizsgálata során

26 HUNYADI Zsuzsa: *Kulturálódási és szabadidő eltöltési szokások, életmódcsoporthoz*. Magyar Művelődési Intézet, Bp., 2005. <https://mek.oszk.hu/15900/15918/15918.pdf>. (Utolsó megtekintés: 2021. 02. 05.); BOCSEI Veronika: *A magaskultúra mint élettér. Hallgatók magaskulturális attitűdjének vizsgálata az egyenlőtlenségek aspektusából = Kihívások és válaszok: tanulmányok a szociálpedagógia területéről*. Szerk. RÁKÓ Erzsébet–Soós Zolt. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2017. 119–135; PAVLUSKA Valéria–JAKOPÁNECZ Eszter–TÖRÖCSIK Mária: *Kultúra. A magyar lakosság kultúrával kapcsolatos beállítódása és követett magatartása generációs szemléletű vizsgálattal*. Kézirat. [Számítógépfájl]. Pécs, PTE KTK, 2018. EFOP-3.6.1-16-2016-0000

27 VÁRADI Judit: *A szülők kulturális attitűdjének jellemzői = Művészeti körkép*. 171–192.

eltérő gyakoriságot találtunk. A kulturális érzékenyítés folyamatában nagy szerepe van a család után az iskolának, amely tovább építi vagy esetlegesen pótolja, kiigazítja a hiányosságokat.²⁸ A vizsgált tanulók hetven százaléka iskolai szervezésben látogatja a művészeti rendezvényeket. (4. ábra)

4. ábra. Kivel vettek részt a tanulók hangversenyen?
Forrás: DEXARTA, 2019, szülői adatbázis

Eredményeink azt mutatják, hogy a településtípus kulturális kisugárzása befolyásolja a hozzáférést a kulturális javakhoz, több országos szintű kezdeményezés ellenére a művészeti rendezvények kisugárzásának hátrányát még a 21. században sem sikerült feloldani. A művészeti rendezvények közül tanulmányunkban kiemeltük a hangverseny-látogatásra ható tényezőket és a tevékenységhez fűződő attitűdöt is. A tanárok 68%-a válaszolta, hogy van lehetőségük részt venni ifjúsági hangversenyeken. Míg egy megyeszékhelyen teljes mértékben elérhetőek, és válogathatnak az iskolák és a pedagógusok a korosztálynak kínált hangversenyekből, addig a városok háromnegyedében, a községek kevesebb mint egyharmadában szerepel a kulturális kínálatban tanulóknak szóló klasszikus zenei rendezvény. (1. táblázat)

	igen	nem
megyeszékhely	100%	0%
város	75%	25%
község	30%	70%

1. táblázat. Ifjúsági hangverseny lehetősége a településtípus függvényében
Forrás: DEXARTA, 2019, tanári adatbázis

28 FERGE ZSUSZA. *A társadalmi struktúra és az iskolarendszer közötti összefüggés = Iskola és társadalom.* Szerk. MELEG Csilla. JPTE Tanárképző Intézet Pedagógia Tanszéke, Pécs, 1999. 10–30.

Adataink elemzése rávilágított, hogy a hangverseny-látogatás gyakoriságát az iskola fenntartója szignifikánsan befolyásolja. A tankerületi iskolák tanulóinak 66%-a soha nem volt hangversenyen. Az egyházi fenntartású iskolák kevesebb mint fele, 44%-a nem vett részt élő zenei koncerten. Ha megvizsgáljuk az iskola típusát, szintén nem várt eredmény tárul elénk. Az alapfokú művészeti iskolába járó gyermekek 61%-a nem volt még hangversenyen, míg a nem művészeti tagozatos iskola tanulóinak 56%-a.²⁹

A tanárokat megkérdeztük, hogy amennyiben van lehetőségük, akkor egy tanév során hány alkalommal viszik a tanulókat hangversenyre. Az évi 1-2 alkalom a leggyakoribb kategória, amely remélhetőleg a többi tanévben is folytatódik, így ebben az esetben is teljesülhet a komolyzenei kompetencia kialakulásához szükséges rendszeresség. (2. táblázat)

1-2 alkalommal	51,8%
3-4 alkalommal	44,6%
5 alkalommal vagy többször	3,6%

2. táblázat. *Ifjúsági hangverseny részvételének gyakorisága*

Forrás: DEXARTA, 2019, tanári adatbázis

A gyermekek sikeres művészeti érzékenyítését jelentősen befolyásolják az előadás körülményei. A hangversenyek helyszíne csak kevés esetben hangversenyerem, többségében művelődési ház, templom, de több esetben intramurális helyszín, az iskola tornaterme, ebédlője vagy színházterme. A koncertpedagógia és az élménypedagógia alapelve, hogy az adott művészeti tevékenységet az eredeti helyszínén, a hozzákapcsolódó kontextusban ismerjék meg a gyermekek. Ezekben az esetekben a hangversenyerem hiánya miatt az alternatív helyszíneken megvalósulhat ugyan a zenei élmény, de a maga valós, ünnepi, kiemelkedő környezete, a helyszín különlegessége nem tud hozzájárulni a hatás eléréséhez. A koncertpedagógia jelentősége, hogy a tanulókat élményszerű előadásokkal egy szocializációs folyamat eredményeként a klasszikus zene értő befogadására tanítja, ugyanakkor megismerteti velük azokat a helyszíneket, amelyek a későbbiek során is biztos elérhető pontként működnek. A hangversenyen érvényes etikett nincs írott formában rögzítve. A társadalom változásával a viselkedéskultúra is változik. Minden korban az elvárt normák megismerésével egy szocializációs folyamat hatására válik ismerős közeggé egy hangverseny. A belenevelődést, a művészeti élmény átélését a valós kontextusban létrejövő előadás segíti.

²⁹ VÁRADI: *i. m.*

Az előadás színvonala, az életkornak megfelelő műsorválasztás mellett az, hogy a tanulók mennyire tudták befogadni a látottakat, hogyan élik meg a művészi élményt, előzetes tapasztalatot és pedagógiai hatást involvál. Ez szorosan összefügg a zenetánár elkötelezettségével, művészeti attitűdjével. A NAT ugyan tartalmazza az extra-kurrikuláris lehetőségeket, ugyanakkor ez csakis a kötelező tanórán kívül tud megvalósulni. A tanárookra a művészeti rendezvény kiválasztása mellett szervezési feladatok is várnak, hiszen engedélyeztetni kell az iskola vezetőségével, hogy iskolán kívüli rendezvényre viszik az osztályt, és erről előzetesen tájékoztatni kell a szülőket is. Mindezek mellett a pedagógus gondoskodik a bérlet vagy jegy vásárlásáról, az oda-vissza út megszervezéséről, a kísérő kollégák vagy szülők biztosításáról úgy, hogy semmi nem garantálja, hogy az előadás ideje egybeesik a saját munkaidejével. A rengeteg plusz feladat mellett csakis a tanárok értékrendje és elkötelezett motivációja a feltétele a tanulók művészeti érzékenyítésének, az ízlésük fejlesztésének. Felmérésünk során megkérdeztük a tanárokat, hogy mennyire tartják fontosnak tanulóik részvételét művészeti rendezvényeken. Az eredmény azt mutatja, hogy a kurrikuláris szinten művészeti tantárgyat tanító pedagógusok fontosnak tartják a tapasztalati úton megszerzett művészeti élményt. (3. táblázat)

egyáltalán nem	0%
részben igen, részben nem	3,7%
fontosnak tartom	40,3%
teljes mértékben fontosnak tartom	56%

3. táblázat. Fontos a tanulók részvétele művészeti rendezvényen

Forrás: DEXARTA, 2019, tanári adatbázis

A felmérés során megkértük a pedagógusokat, hogy egy ötfokú Likert-skálán jelöljék be, hogy szerintük a tanulók szívesen vesznek-e részt művészeti rendezvényeken. A válaszok szerint 67,4% úgy értékeli, hogy a tanulók részéről pozitív attitűd társul ezekhez az eseményekhez. (4. táblázat)

1 egyáltalán nem	2,2%
2 nem	6,7%
3 is-is	23,7%
4 igaz	40%
5 teljesen igaz	27,4%

4. táblázat. A tanulók tanórán kívül is szívesen vesznek részt művészeti rendezvényen

Forrás: DEXARTA, 2019, tanári adatbázis

Ugyanakkor megvizsgáltuk, azt is, hogy azok a tanulók, akik már voltak hangversenyen, hogyan viszonyulnak az eseményhez. A rendezvényekhez fűződő attitűd vizsgálatánál négyértékű skálát adtunk meg: 1. Kifejezetten nem szeretek járni; 2. Általában szeretek, de nem mindig; 3. Szeretek járni; 4. Nagyon szeretek járni. Az elemzés során a skálát háromértékűvé kódoltuk át, az eredeti skála két pozitív választ összevontuk. Az attitűd vizsgálatánál a 2032 főből 858 tanuló válaszait tudtuk értékelni, mert 1174 főre nem vonatkozott a kérdés. Ezen gyermekek 34%-a szeret hangversenyre járni, azaz 292 fő, 44%, 378 fő nem minden alkalommal, de általában mégis pozitív élménnyel gondol rá, 22% pedig negatív érzelmet társít a hangversenylátogatáshoz. A tanári és a tanulói vélemények összehasonlítása arra mutat rá, hogy a pedagógusok valamivel pozitívabbnak gondolják a hangversenyhez fűződő tanulói attitűdöt, mint ahogy a tanulók érzik azt. Nagy valószínűséggel a hangverseny tetszési indexét a megtekintett műsor is befolyásolja. A nem kellőképpen előkészített vagy esetlegesen nem a korosztálynak megfelelő program ugyanis éppen ellentétes hatást ér el. (5. ábra)

5. ábra. A tanulók hangversenyhez fűződő attitűdje
Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

Nagyon beszédes eredményt mutat, ha megvizsgáljuk az osztályok közötti különbséget. Az adatokból tudjuk, hogy a gyermekek közel hatvan százaléka iskolai szervezésben vesz részt művészeti rendezvényen. A vizsgált mintát alkotó, alsó tagozatos kisebb korosztály képviselői (49,7%) sokkal elfogadóbbak a művészeti értékekkel szemben, míg a felső tagozatos, 6. osztályos tanulók (41,3%) az alacsony kultúra-fogyasztók közé tartoznak. Ennek okát leginkább az élettani hatásokban érdemes

keresni, a kamasz kevésbé fogadja el a korábbi korok retrospektív értékeit. Ebben az életkorban a lányok jobban preferálják a művészeti értékeket, ahogy azt hazai és nemzetközi kutatások is megmutatták, mind az éneklést, mind az ének-zene tantárgyat jobban kedvelik a fiúknál, így az eredmény nem meglepő, hogy hangversenyre is szignifikánsan jobban szeretnek járni.³⁰ A vizsgált mintában a lányok a teljes sokaság több mint felét, 56%-át (480 fő) teszik ki. Ebből 18% nagyon szeret járni, 20% pedig általában szeret részt venni hangversenyen. (6. ábra)

6. ábra. A tanulók hangversenyhez fűződő attitűdje nemi megoszlásban
Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

Górcső alá véve az általános iskola típusát, az adatok azt mutatják, hogy az alapfokú művészeti iskolába járó gyermekek kevésbé elutasítók a hangversennyel kapcsolatban, 16% kifejezetten nem szeret járni, míg a nem alapfokú művészeti iskolásoknál ez az arány 25%. A különbség megmutatkozik a kifejezetten pozitív attitűd mérésénél is, míg a művészeti iskolások 38%-a, addig a nem művészeti iskolások 32%-a kedveli a hangversenyeket

A koncertekhez fűződő attitűdöt a település típusának metszetében elemezve megállapíthatjuk, hogy a tanulók a megyeszékhelyeken és egyéb városokban közel azonos arányban kedvelik a hangversenyeket (32% és 34%). A községekben élő tanulóknak kevesebb lehetősége van élő zenei hangverseny látogatására, azonban ezekhez az eseményekhez a résztvevők közel felének, 46%-nak pozitív érzése kapcsolódik. (7. ábra)

30 VÁRADI: i.m.

7. ábra. A hangversenyhez kapcsolódó attitűd településtípusonként
 Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

ÖSSZEGZÉS

Az utóbbi évtizedekben a tanórán kívüli iskolai és iskolán kívüli tevékenységek, programok egyre meghatározóbb szerepet töltenek be a tanulók nevelésében, a tehetség kibontakoztatásában, az ízlésformálásban és a kulturális attitűd kialakításában. A koncertpedagógia eszközei jelentősen hozzájárulnak az élmény átadásához és közvetítéséhez. A tanulók elismerik a klasszikus zenét kulturális környezetük részeként,³¹ és többségében pozitív attitűd fűződik a hangversenyhez. A művészileg igényes zenei tartalmak megnyilvánulása sokrétű, a hangszerbemutatók mellett a beszélgetős koncertek, gyermek- és családi koncertek, ifjúsági hangversenyek és különböző formájú innovatív kezdeményezések szólítják meg a felnövekvő ifjúságot, hogy közvetítsék a hagyományozódó kultúrát. A koncertpedagógia célja, hogy a zeneművészet évszázadokon át fennmaradó értékeire nyitott és érzékeny generációt neveljen.

Tanulmányunkban a Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet által támogatott kutatásaink idevonatkozó eredményeit mutattuk be. A DEXARTA adatbázis tanulói, szülői és tanári adatait összehasonlítva

31 Sabina VIDULIN: *Music Teaching in Regular Class and Extracurricular Music Activities in Croatia: State and Perspectives*. Hungarian Educational Research Journal 10(2020) 2. sz. 143–154. <https://doi.org/10.1556/063.2020.00015>. (Utolsó megtekintés: 2021. 02. 05.)

megállapíthatjuk, hogy ebben az életkorban az iskola szerepe kiemelkedő a művészeti érzékenyítés folyamatában. A településtípus kulturális hátránya mellett a hangverseny-látogatást az iskola fenntartója és típusa is szignifikánsan befolyásolta. Az extrakurrikuláris értékek hozzáférhetőségének, elérhetőségének javításával szélesebb társadalmi rétegnek kellene lehetőséget biztosítani, hogy kulturális tőkéjük gyarapításával teljesebb személyiséggé tudjanak válni. A művelődés, a műveltség igénye az ismeretek, értékek megismerésével és megszerettetésével kezdődik, amely a továbbiakban generálja az új tapasztalatok megszerzésének vágyát, minden esetben érdeklődést feltételez, amelyhez az egyén intrinzik motivációja is hozzájárul. A zeneművek intellektuális és érzelmi befogadási kompetenciájának kialakulása során a szituációs érdeklődésből stabil, személyes érdeklődés válhat,³² amely a későbbi életszakaszokban a hangversenyre járás tevékenységében is megjelenhet.

CONCERT PEDAGOGY – THE OPPORTUNITY TO CREATE A MUSICAL EXPERIENCE

Keywords: *concert pedagogy; listening to music; youth concert; concert attendance*

In recent decades, artistic events within and outside traditional curricular education have played an increasing role in educating children, shaping their taste, and developing a favourable attitude towards culture. Extracurricular education is a multifaceted concept, with diverging interpretations of different sources in the literature. The task of concert pedagogy is to complement public education and curricula with live music events. In Hungary, the content of concert pedagogy is not prescribed by the National Core Curriculum, nor is there a detailed methodology to it. The aim of concert pedagogy is for children to develop a sense of art by experiencing it. The competencies to be developed, as specified in the curriculum, are not directly related to the concert visit, but the complexity of the concert experience may contribute to their improvement. With support from the Research Institute of Art Theory and Methodology of the Hungarian Academy of Arts, the Music Pedagogy Research Group of the Doctoral School of Humanities at the University of Debrecen launched a research project in November 2018 to examine primary school pupils' curricular and extracurricular compulsory artistic activities and attendance at artistic events in the three counties of the Northern Great Plain region across five dimensions. As to the frequency of concert attendance, the findings reveal that less than half (42%) of the children in the sample have been to a concert. An analysis of the DEXARTA database shows that concert visits are significantly influenced by the type of the settlement, the location of the county, as well as the provider and type of school. As regards the people who take children to concerts, the findings indicate that

32 Susanne HIDI: *An Interest Researcher's Perspective: The Effects of Extrinsic and Intrinsic Factors on Motivation = Intrinsic and Extrinsic Motivation: The Search for Optimal Motivation and Performance*. Eds. SANSONE, C.–J. M. HARACKIEWICZ. Academic Press, 2000. 309–339. <https://doi.org/10.1016/B978-012619070-0/50033-7>. (Utolsó megtekintés: 2021. 02. 05.)

the school and teachers have a decisive role in cultural education, as 70% of the pupils have gone, together with their classmates, to a concert organised by the school. The successful artistic sensitisation of children is significantly affected by the circumstances and quality of the performance as well as by the fact whether the performed pieces are chosen in consideration of the listeners' age. It involves prior experience and pedagogical impact to influence how children perceive the artistic experience and to enhance the extent to which they are able to absorb what they observe.

PEDAGOGIA DE CONCERT – OPORTUNITATEA CREĂRII UNEI EXPERIENȚE MUZICALE

Cuvinte-cheie: pedagogia de concert; audiția muzicală; concert pentru tineret; participarea la concerte

În ultimele decenii evenimentele artistice în cadrul și în afara curriculumului școlar au jucat un rol tot mai important în educația elevilor, în dezvoltarea percepției estetice și a atitudinii culturale. Noțiunea de extracurricular este una complexă, al cărei interpretare diferă în literatura de specialitate. Rolul pedagogiei de concert este una de complementare a educației instituționale, a curriculumului. Cuprinsul pedagogiei de concert nu este stabilit de Curriculumul național, nu are o metodologie proprie, obiectivul fiind sensibilizarea și experiența artistică. Competențele care apar în curriculum nu se află în strânsă legătură cu experiența concertistică, însă complexitatea impresiei de la concert poate facilita dezvoltarea acestora.

Cu sprijinul Institutului de Cercetare al Teoriei și Metodologiei Artei din cadrul Academiei de Artă Maghiare, grupul de cercetare de pedagogie muzicală din cadrul Școlii Doctorale Filologice în Universitatea din Debrecen a lansat un proiect în noiembrie 2018. În cadrul acestei cercetări empirice am analizat cinci dimensiuni ale activităților artistice școlare și extracurriculare ale elevilor din ciclul primar și gimnazial, precum și șansele participării la evenimente artistice în trei județe ale Plaiului Nordic din Ungaria. Studiind frecvența la concerte, putem afirma că doar 42%, mai puțin de jumătate din populația elevilor examinați au luat parte la un concert. Din informațiile cuprinse în baza de date DEXARTA reiese faptul că pe lângă tipul de așezare, frecvența la concerte este influențată în mod semnificativ de poziția în județ, de susținătorul și tipul instituției. Examinând cine a acompaniat elevii la concerte, rezultatele au subliniat faptul că în procesul educativ-cultural un rol determinant are instituția și profesorul: 70% dintre elevi au fost la concerte împreună cu clasa lor, iar evenimentele au fost organizate de propriile instituții și pedagogi. Sensibilizarea artistică a copiilor este influențată în mare parte de circumstanțele și nivelul spectacolului sau programul muzical potrivit vârstei. Modul în care copiii percep această experiență artistică, presupune atât experiențe preliminare cât și influență pedagogică.